

Megtorlás Martonoson a partizán iratok tükrében

Martonos vesztesége

A Vörös Hadsereg 1944. október 8-án érkezett Martonos alá.¹ Egy Horgos felé menekülő mozdonyt lőtték aknavetővel, de annak sikerült egérutat nyernie. A szovjet alakulat 3 óra felé kezdte lőni a falut. Néhány házat találat ért, és ekkor esett áldozatul Börcsök Mátyás és családja.² A falusiak közül Lendvai Antal egy fehér lepedőt tűzött a templomtoronyra, jelezvén, hogy a falu nem kíván ellenállni. A szovjetek a templomtornyot is ellőtték és bevonultak Martonosra.

A Vajdasági Népfelszabadító Hadsereg a partizánosztagok főparancsnokságának és a Vajdasági Népfelszabadító Főbizottságnak 1944. évi szeptemberi utasítása szerint a felszabadított területeken meg kellett alakítani az ideiglenes népfelszabadító bizottságokat. Így néhány nap elteltével Martonoson is megalakult a helyi Népfelszabadító Bizottság, és létrejött a helyi Népőrség is, kizárólag szerb nemzetiségű tagokkal.³

Október 17-i keltezéssel nyilvánosságra is hozták Josip Broz főparancsnok verseci ülésén meghozott rendeletét a katonai közigazgatás bevezetéséről. A rendelet hangsúlyozta, hogy a katonai közigazgatás ideiglenes jellegű, s Jugoszlávia teljes felszabadulásáig fog tartani. Területileg a katonai közigazgatás a bánáti és a bácskai-baranyai katonai körzetre oszlott, amelyek további katonai térségparancsnokságokra, városi parancsnokságokra és falusi katonai állomásokra oszlottak. Négy katonai körzetre osztották Bánátot és Bácskát. Baranya egy katonai közigazgatási körzettel alkotott. A bácskai központok: Újvidék, Szabadka, Zombor és Óbecse, a bánátiak: Nagybecskerek, Nagyikinda, Pancsova és Versec voltak.⁴

A magyarok elleni megtorlás Martonoson október 11-én vette kezdetét, amikor néhány helybéli szerb fiatal brutális módon agyonverte Németh József leventeoktatót. Gaztetteiket a katolikus plébánián folytatták, ahol tönkretették az irattárat és a könyvtárat. A bútorokat összetörték, a pénztárból eltulajdonítottak 17 840 pengőt.⁵ (Az épülő kisipiaci templom értékének kétharmad részét.) Magukkal hurcolták Werner Mihály apátplébánost is. Rövidesen összefogdostak még néhány magyar polgárt és a városháza pincéjébe zárták őket.

A pincében fogva tartott magyarokat több mint egy hónapig állandóan kínozták. Mindennapos dolog volt a magyarverés. Werner Mihály apátplébános hímtagját naponta marcangolták harapófogóval. Sörös Sándor rendőrnek a puskacső célgömbjével Bajic Miloš szíjat hasított a hátából. Forró Lajos hentest rohamkéssel szurkálták meg, mert nem volt hajlandó sirni és könyörögni, miközben verték.

A fogva tartás első napjától kezdve a hozzátartozók hordták az ételmet a foglyoknak. A fogva tartók néha megengedték még azt is, hogy a foglyok szót váltsanak hozzátartozóikkal, de mások még az ételt is visszadobták. Időnként néhány kisgyermeket leengedtek a pincébe, hogy meglátogassa fogva tartott édesapját. Ezek a gyerekek később, felnőtt tanúként beszámoltak a pincében látott borzalmakról.

A martonosi magyarok legyilkolásának és kinzásának értelmi szerzői: Janković Đorđe (a Népőrség parancsnoka 1944. november 19-től), Vučić Mito, Putnik Živojin (politikai biztos), Grubanov Mita, Beljin Đurica, Čongradac Ljubomir, Bakalić Mojo, Marinkov Milo, Bandin Sofija (a visszaemlékezések szerint sok magyart ő vitetett be), Eremić Luka.

A végrehajtói pedig: Petrić (Nagyorrú) Dušan, Bajić Svetozar és fia, Miloš, Krstin Vlajko, Kojić Dragomir, Rajić Milan, Rajić Marko, Rajić Ljubo, Lišić Radovan (Csaruga), Petrić (Nagyfejű) Mladen, Belančić és még néhány ismeretlen.

A kivégzett 25 martonosi vértanú: *Bárány Ferenc* földműves; *Fejős Ferenc* rendőr; *Forró Lajos* hentes; *Gruik János* rendőr őrző; *Holló Ferenc* asztalos; *Horváth Gergely* rendőr; *Horváth Miklós* napszámos; *Józsa Károly* szabó; *Kéri János* rendőr; *Koncz István* napszámos; *Lendvai Antal* postai alkalmazott; *Nagy Gábor* községi pénztáros; *Németh József* leventeoktató; *Ozsvár Péter* munkás (a huszonöt áldozat közül ő az egyetlen, aki nem martonosi, őt Kishomokról kísérték be); *Püspök János* földműves; *Sáfrány Kálmán* rendőr; *Sörös Sándor* rendőr; *Sörös János* községi bíró; *Szabó Antal* rendőr; *Szarapka Péter* földműves; *Takács László* kosaras; *Török Orbán* földműves; *Török János* halász; *Varkulya Pál* rendőr; *Werner Mihály* apátplébános.⁶

A gyilkolásra éhes szerbek nagyobb arányú megtorlást szerettek volna, ezért a Tisza-parti komphoz hajtottak egy nagyobb csoport férfit, hogy egy bizonyos munka elvégzését követően a Tiszába lövöldözzék őket.

KOMANDA NARODNE STRAŽE.

Br. *[Handwritten]*
22. novembra 1944. g.
MARTONOS.

Izveštaj o stanju
u ovom mestu.

DRUGU.

Na dan 20. ovog meseca došlo
bodilačke Vojske i to I. i II. četa
izvršile su pretres sela koji je tr
odeća i stvari koje su vile sakrivo
ljene i posl. te u Santu, sem nekih
opštini ostaljenesu ovoj opštini n
Kaznena ekspedicija koja
je sa 25. Madjrskih krvoločnik i u
Drugi promena nema.

ŠERT FAŠIZMU!

A kompnál szerencsére voltak szovjet katonák, és amikor megtudták, hogy a szerbek mire készülnek, a szovjet parancsnok megtiltotta a szerbek vezérének, hogy a magyarokat legyilkolják. A jó szándékú szovjet tiszt segítségével elmaradt a nagyobb vérengzés Martonoson.⁷

Mit mondanak a martonosi iratok?

A zentai Városi Parancsnokság Mozgósító Központja 1944. november 7-én parancsba adja a martonosi Népfelszabadító Bizottságnak, hogy jelöljön ki egy katonai előadót, aki összeírja az önkénteseket a Népfelszabadító Hadseregbe. Jelzi, hogy ezen személyek kizárólag jugoszláv nemzetiségűek lehetnek, akik 1914 és 1926 között születtek. Emellett mindenkiről kell írni egy jellemzést a magyar hatalom idején való viselkedéséről.⁸

A válasz a martonosi Népfelszabadító Bizottságtól 1944. november 9-én érkezik Zentára, amelyben jelenti, hogy katonai előadónak a háború előtti Jugoszlávia katonai előadóját, Matveja⁹ Stepanovot nevezték ki, aki – ahogy az irat fogalmaz – nagy örömmel fogadott egy ilyen szép feladatot. Tájékoztat továbbá arról, hogy a Népfelszabadító Bizottság ülésén megválasztották a Népfelszabadító Bizottság pénztárosának Radiška Bakalićot. Politikai biztossá pedig Živoljin Putnikot.¹⁰

Živoljin Putnik a visszaemlékezők szerint aktívan részt vett a magyarok likvidálásának megszervezésében. Rendelkezésünkre áll az az irat¹¹, amellyel a martonosi Népfelszabadító Bizottság Putnik Živoljin felmentését kéri a katonai szolgálat alól, mert mint politikai biztos, Martonoson van rá szükség.

A nagy októberi szocialista forradalom évfordulóját Martonoson is megünnepelték. Az ünneplésről 1944. november 7-én jelentésben számolnak be a zentai Városi Parancsnokságnak.¹² Jelentik, hogy a szovjet és a jugoszláv katonák, karöltve a la-

A martonosi Népfelszabadító Bizottság tájékoztatja a zentai Városi Parancsnokságot, hogy a faluban véget ért a razzia, és a „büntetőexpedíció megsemmisített 25 vérengző magyart”

kossággal kilátogattak a temetőbe és megkoszorúzták az elesett szovjet katonák sírját¹³, majd a helyi pravoszláv templomban is-tentiszteleten vettek részt. Érdekesség, hogy valószínűleg ritkán és kevés helyen ünnepelték – legalábbis hivatalos jelentésben beszámolván róla – a nagy októberi szocialista forradalmat egy templomi szentmise keretében.

Az első olyan irat, amely a magyarok elleni fellépésről tanúskodik, november 9-i keltezésű. Ezen a napon a zentai Városi Parancsnokság helyzetjelentést kért a moholi, kanizsai, martonosi és horgosi Népfelszabadító Bizottságoktól.¹⁴ (fordítás: F.L.)

„Három napon belül a következőkről kérek jelentést:

1. Az összlakosság a ti helységetekben.
2. Milyen a lakosság nemzetiségi összetétele.
3. Létezik-e a ti helységetekben katonai hatalom, ha igen, milyen.

4. Létezik-e civil őrség és hány tagot számlál.

5. A Népfelszabadító Bizottság hány tagot számlál.

6. Mennyi vérengző magyart tartotok fogva, és mennyi szerbet.

7. (Kézrel íródott.) Mennyi puska áll rendelkezésre.”

A továbbiakban az irat még felvilágosítást kér az általánosan uralkodó légkörtől, a Népfelszabadító Bizottság és a katonai hatalom közötti együttműködésről, a lopásokról, valamint utasít a munkálatok elvégzésére. Az iratot olvasható aláírással látta el Stanko Radulović, a zentai helyőrség-parancsnokság parancsnoka.

A válasz a martonosi Népfelszabadító Bizottságtól 1944. november 11-én érkezett Zentára.¹⁵ (fordítás: F.L.)

„A Zentai Katonai Parancsnokságnak

A parancsnokság 93/1944-es számú parancsára a következő tájékoztatást közöljük:

1. A lakosság száma: 7140.
2. A lakosság aránya: 85% magyar, 15% szerb.
3. Ideiglenesen Orosz Katonai Parancsnokság van.
4. Van Népi Fegyveres Erő és 88 tagot számlál.
5. A Népfelszabadító Bizottságnak 10 tagja van.
6. Az elfogott, vérengző magyarok száma 27, míg szerb fogvatartott nincs.

7. A következő puskáink vannak:

- 10 db francia ‚Leblou’,
 - 4 db ‚Mauliher’ M. 98.,
 - 2 db ‚Mauzer’ karabin M. 24.,
 - 1 db német karabin M. 34.,
 - 1 db német automata,
 - 1 db magyar automata,
 - 2 db orosz automata,
- Összesen: 21 db.

A fent említettek mellett 3 pisztolyunk van.

A mi helységünkben általános rend és nyugalom van. A szerb lakosság közhangulatára a Tito Marsall iránti odaadás és hűség jellemző.

A magyarok egy része hű Tito Marsallhoz, míg a többség visszahúzódott.

Eddig 5 lopás van bejelentve.

A legenergikusabban azon vagyunk, hogy megakadályozzuk a további lopásokat.

A Népfelszabadító Bizottság és a fegyveres erők közötti együttműködés kielégítő.

A tájékoztatás az elhagyott üzletekről és pénzügyi intézetekről stb. jelentve vannak.

Azért, hogy a munka továbbra is zavartalanul folyjon, ez a bizottság létrehozott egy Mezőgazdasági Bizottságot a háborús ká-

KOMANDIRU MESTA U

SENTI.

dve čete Jgoslavske Narodno Oslo-
adernog bataljona koji se nalazi u Senti
no dva dana. Sve stvarni oružje, vojna
sve su zaplenjene i iste su dostav
ari koje su bile naj potrebnije ovoj
spolozenje.
Isto gore navedeni dana rascistila
nisu.

KOMANDIR NARODNE STRAZE

Teopi. P. Zokkoluit

rok megállapítására, Gazdasági Bizottsága katonai előadót, mezőgazdasági előadót, adóellenőrt, bőr- és ruhaanyag előadót.

Marionos, 1944. november 11.

Halál a fasizmusra – szabadság a népek!”

A városháza pincéjében változó volt a rabok száma. Néhány fogvatartottat a kihallgatás és a fizikai bántalmazás után hazaengedtek. Időnként a hozzátartozók pénzért is kiválthatták szeretteiket. Bagi Kálmán így menekült meg. A borzalmakat sikerült még túlélnie: Bús Jánosnak, Berkó Józsefnek, Demus Jánosnak, László Kálmánnak, Gruik Andrásnak, Betyák Boldizsárnak és Pálinkás Imrének. Őt előtte úgy megverték, hogy nem tudott a saját lábára állni és a felesége tolt haza talicskán. Később a pincében kapott verésbe belehalt.¹⁶

1944. november 18-án a marionosi Népfelzabadó Bizottság két dokumentumot küld a szabadkai Népfelzabadó Bizottságnak. Az egyikben¹⁷ Szabados Mátyás marionosi lakos és családjának (Mihály, János, Ferenc) a vagyoni helyzete és lakcímigazolása van. Hozzáteve, hogy a nevezetteket a bizottság tudomása szerint nem terheli semmiféle bűn, amiért a szabadságuktól meg kellene őket fosztani.

A másik iratban¹⁸ pedig felhívja a szabadkai Népfelzabadó Bizottság figyelmét arra, hogy a zentai Katonai Parancsnokság parancsa szerint a szomszédos katonai szervek a helyi bizottság engedélye nélkül nem végezhetnek letartóztatásokat.

A válasz nem késik és egyértelműen fogalmaz.¹⁹ (fordítás: F.L.)

„A Marionosi Népfelzabadó Bizottságnak

A letartóztatásokat a Népvédelmi Bizottság végzi. Erre van engedélye.

Ami pedig Szabados Mihályt és a fiait illeti, amennyiben nem bűnösök, el lesznek engedve.²⁰

Halál a fasizmusra – Szabados a népek!”

Szabados Mihály és a fiai sorsára vonatkozó későbbi irat nem található.

1944. november 16-án a zentai Városi Parancsnokság új személyeket nevez ki a népőrségek élére.²¹ (F.L. fordítása.):

„A Népfelzabadó Bizottságoknak

Zenta, Ada, Mohol, Kanizsa, Horgos, Marionos

A keletkezett szükség miatt minél előbb ezeken a helyeken újjászerveződnek a Népfelzabádók, hogy a munka zavartalanul folyjon, a következő elrendezést és elhelyezést végezzük:

1. A horgosi Népfelzabádó parancsnokává Kekić Slavko elvtársat nevezem ki.
2. A zentai Népfelzabádó parancsnokává Erdeljan Valtezar elvtársat nevezem ki Kanizsáról.
3. A moholi Népfelzabádó parancsnokává Buljavčić Ilija elvtársat nevezem ki Horgosról.
4. A marionosi Népfelzabádó parancsnokává Janković Đorđe elvtársat nevezem ki Horgosról.
5. Az adai Népfelzabádó parancsnokává Kojić Petar elvtársat nevezem ki Marionosról.
6. A kanizsai Népfelzabádó parancsnokává Radasinović Joco elvtársat nevezem ki.

Forró Lajos hentes. Rohamkással szurkálták meg, mert nem volt hajlandó sírni és könyörögni, miközben verték. 1944. november 21-én kivégezték.

A felsoroltak és a Népfelzabádó áthelyezett parancsnokai a holnapi nap folyamán jelentkezzenek, tegyenek eleget kötelezettségüknek és erről levélben tájékoztassanak.

Halál a fasizmusra – szabados a népek!
Helység Parancsnoka
[olvasható aláírás:] Stanko Radulović.”

Az adai Népfelzabádó parancsnokává kinevezett Kojić Petar 1944. november 9-én még biztosan a marionosi Népfelzabádó tagja. Rendelkezésünkre áll egy kézzel írott napi jelentése, amelyben a zentai Városi Parancsnokságot tájékoztatja a szolgálattól.²²

A marionosi Népfelzabádó parancsnoksága nevében Janković Đorđe 1944. november 19-én jelenti Zenta felé, hogy felvette a szolgálattól, és egyben tájékoztat arról, hogy a börtönben 23 vérengző magyart tartanak fogva kihallgatásra.²³

A Népfelzabádó vezetőjének Marionosra érkezéséről a Népfelzabádó Bizottság is tájékoztatja a zentai Városi Parancsnokságot.²⁴ Az irat érdekessége, hogy említést tesz a Horgoson tartózkodó büntetőexpedíció Vasiljev nevű tagjáról, akivel megbeszéljük, hogy Marionoson is szükség lenne a magyar házak átkutatására és az elrejtett fegyverek²⁵ összegyűjtésére. Vasiljev ígéretet tett, hogy megteszi a szükséges lépéseket és átkutatja a falut, de előbb engedélyt kér a zentai Városi Parancsnokságtól. Mivel a 13. proletár brigád I. és II. szakasza november 20-án valóban megérkezik Marionosra²⁶, valószínűsíthető, hogy Zenta megadta az engedélyt. Mivel nevezett büntetőszázad részt vett a helyi magyarok kivégzésében, elképzelhető, hogy erre is kapott utasítást. Ez az irat azonban sajnos nincs a Zentai Történelmi Levéltárban. Mivel a magyarok likvidálását az OZNA egységei végezték, valószínűsíthető, hogy a keresett dokumentum a Népfelzabádó Osztály – eddig zárolt – levéltárban található.

Werner Mihály apátlébános. A marionosi városháza pincéjében brutális módon megkínózták, majd 1944. november 21-én kivégezték.

szó, hogy az elhagyott ingatlanok birtokbavétele egyszerűbb volt, ha az elmenekült tulajdonost háborús bűnössé nyilvánították. A háborús bűnöket vizsgáló vajdasági bizottság által megállapított magyar háborús bűnösök névsorában az említettek közül senki nem szerepel.

Az irat a deportált és táborba zárt zsidók közül Klejn Jakab, Rozenberg Sahuila, Rozemberg Ilena, Bah József és Ronaji Ljudevít ingatlanáról tesz említést.

Az enyhülés megjelenése az iratokban

Az enyhülés kezdetét jelzi a zentai Városi Parancsnokság utasítása a helyi Népfelszabadító Bizottságok felé.⁴² Parancsba adja, hogy nem szabad fellépni azon magyarok ellen, akik tagjai voltak különböző fasiszta szervezeteknek, amennyiben nem háborús bűnösök. Az irat valószínűleg amiatt íródott, mivel előtte mindenkiel szemben komoly retorziók voltak, aki valamiféle párthoz tartozott a magyar időkben. Az impériumváltást követő napokban pedig halálos ítéletnek számított bármiféle – különösen a nyilas – párttagság. Külön vadásztak a leszerelt vagy megszökött magyar katonákra, a városi tisztségviselőkre.

Az igazi enyhülést⁴³ Ivan Rukovina 1944. december 1-jei⁴⁴ mentő rendelete hozza. (fordítás: F.L.)

„A magyarokkal és a németekkel szemben egész sor helységben és faluban szabálytalanságok történtek, amelyek mocskolják a katonai szerveinket és ártnak népünknek és országunknak.

Hogy a jövőben a magyarok és a németek az egész katonai közigazgatás területén egységes és igazságos eljárásban részesüljenek, elrendelem a következőket:

1. Az AVNOJ (magyarul: Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács) II. ülése értelmében a kisebbségek egyenrangú jugoszláv állampolgárnak számítanak, ez a magyarokra is vonatkozik, akik minden jogukban és kötelességükben kiegyenlítődnek hazánk többi lakosával.

Ez alól csak azok a magyarok képeznek kivételt, akik mint háborús bűnösök, közvetlenül belekeveredtek a magyar fasiszták által a mi népünk ellen elkövetett bűncselekményekbe. Az ilyen ma-

gyarokat át kell adni a katonai bíróságoknak, s azok az érvényben lévő rendeletek alapján járnak el. Ebből következők:

a) Azonnal fel kell számolni a magyar gyűjtőtáborokat, és a táborban csak azok tarthatók vissza, akik bírói szervek által folytatott vizsgálat alatt állnak, vagy akikre a katonai bíróság kimondta az ítéletet.

b) Minden magyar, ugyanúgy, mint a lakosság többi része, katonaköteles. Ez azt jelenti, hogy a magyarok is felvételt nyernek a N. O. V.-ba (Narodnaoslobodilačka vojska, magyarul: Népfelszabadító hadsereg). Egyelőre csak önkéntes alapon lehet őket mozgósítani.

v) [A szerb ábécé harmadik betűje a v.] A magyar férfi lakosságot 18-tól 30 éves korig – ha nem lép be a NOV-ba, akkor katonai munkabrigádokba kell mozgósítani. Ezek a munkabrigádok mindenben ki lesznek egyenlítve a harci egységekkel, mind szervezeti, mind pedig fegyelmi tekintetben, valamint ellátásban és élelmezésben is, és hogy milyen szellem uralkodjon bennük. Szükség szerint ezekbe a munkabrigádokba más nemzetiségek is beléphetnek.”

2. A második pontban a németekkel szembeni bánásmóddal kapcsolatban rendelkezik szintén 3 tételben. Eszerint a Jugoszláv Néphadseregben csak azok a németek maradhatnak, akik azt kiérdemelték aktív antifasiszta munkával. A többi német férfit – 16-tól 60 évesig – munkaegységekbe kell helyezni. A háborús bűnös németeket katonai bíróság elé kell állítani. Szükség esetén a katonai közigazgatás engedélyével ki lehet őket telepíteni, ha a katonai helyzet így kívánja. (összegzés: F.L.)

„3. Azon bűnösök számára, akiket katonai bíróság ítél el, elegendő munkatáborokat kell létrehozni nemzeti hovartartozásra való tekintet nélkül. A személyek, akik az ilyen táborokban vannak, megfoszthatnak szabadságuktól és büntetésüket töltik. Ez azt jelenti, hogy nekik meg van tiltva mindenféle érintkezés a lakossággal, és a munkálatokra a legszigorúbb felügyelettel mennek. Ezekben a táborokban emberi magatartást kell tanúsítani a NOV elveinek megfelelően.

4. A katonai közigazgatás minden korábbi ide vonatkozó rendelete érvényét veszti.

A katonai körzetek fognak gondoskodni róla, hogy ez a parancs legsürgősebben eljusson minden katonai állomáshelyre, katonai hatáskörbe tartozó területre. És hogy ezek kötelesek írásban jelezni a katonai közigazgatásnak jelen rendelet átvételét, az átvétel óráját és napját.

Minden vezető, tekintet nélkül a rangjára, a legszigorúbban meg lesz büntetve minden olyan hibáért, amelyek a jövőben ebben a kérdésben történnek.

E parancs tartalmát meg kell ismerni a katonai közigazgatás minden szervének, a Népörség tagjától egész a legfelsőbb parancsnokig.

Halál a fasiszmusra – szabadság a népnek!
Ivan Rukovina s. r.
vezérőrnagy”

December 2-án a zentai Katonai Parancsnokság értesíti a martonosi Népfelszabadító Bizottságot, hogy a hadseregbe fel kell venni azokat a magyarokat, akik nem vétkeztek a nép és a népfelszabadító harc ellen. Tájékoztat, hogy a magyar önkénteseket a Petőfi brigádba sorolják be, amelynek székhelye Bácsopolya.⁴⁵

A Petőfi brigád megalakulása 1943 augusztusára nyúlik vissza. Megalakítása politikai döntés volt, a partizánmozgalom öszszjugoszláv jellegének bizonyítására. Az akkori 80 fős zászlóaljat Slavonski Drenovácban, egy kis horvátországi faluban alakították, parancsnoka Kis Ferenc volt. Az eredeti terv, hogy a partizán-

BOJTLACKE ODBORINA
Köl, Stara Konjiza,
1. Martonos

to hitrije u ovim mestima pismama ni
ako bi sad kod ista ali nije spasio-
taj komandira Narodnih straza imaju se
na u Martonos postavljan drugu Kraljeva

na u Stari postavljan drugu Kraljeva

na u Zola postavljan drugu Kraljeva

na u Martonos postavljan drugu Janovic

na u Adi postavljan drugu Kojic Petre

na u Staroj Konjizi postavljan drugu

komandira Narodnih straza imaju se
Kraljeva i o tome ne pismeno isvestiti.

BOJTLACKE OUB!

komandant mesta:

Cvanko Bogdanovic

Jegyzetek

- Urban Janos: Parazsfold. Novi Sad, 1988. 243.
- 1 Szabo Frigyes: Martonos könyve. Grafoprodukt, Szabadka, 2009. 214. (továbbiakban: Szabo)
- 2 Meszaros Sandor: Holta nyilvanitva. Délvidéki magyar fátum 1944–45. I. Bácska. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1995. 23–24.
- 3 A. Sajti Eniko: Imperiumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 322.
- 4 Cseres Tibor: Verbozzu Bacsiban. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. 187. (továbbiakban: Cseres)
- 5 Forró Lajos: Jelöletlen tömegsírok. Halozat a Szabad Információért Alapítvány, Szeged, 2007. 63–72. (továbbiakban: Forró)
- 6 Cseres: 188–189.
- 7 Történelmi Levéltár Zenta. F.122. 1944 II. Broj: 11. 1944. (továbbiakban: TLZ) Helyesen: Matija.
- 8 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 30. 1944.
- 9 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 98. 1944.
- 10 TLZ. F.109.3.d. dok.134. 1944. Broj: 27. 1944.
- 11 Az imperiumváltást követő napokban Horgos felől egy német tank ellentámadást kísérelt meg, de sikertelenül. A kialakult tüzharcban leöltek néhány orosz illetve német katonát, és a tank visszavonult.
- 12 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 93. 1944.
- 13 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 32. 1944.
- 14 Forró. 64.
- 15 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 63. 1944.
- 16 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 64. 1944.
- 17 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 106. 1944.
- 18 Valaki kézírassal odairta mellette: A kihallgatást követően.
- 19 TLZ. F.115. Broj: 167. 1944. god.
- 20 TLZ. F.109.3.d. dok.109. Broj: 2.
- 21 TLZ. F.109.3.d. dok.259. Broj: 9.
- 22 TLZ. F.109.3.d. dok.260. Broj: 67.
- 23 Egy későbbi jelentés elismeri, hogy fegyvert nem találtak a martonosi magyar lakosságnál.
- 24 TLZ. F.109.3.d. dok.225. Broj: 71.
- 25 Forró. 67.
- 26 Valahol Martonos és Kaniza között a Tisza-parton. A helyet a népnyelv Csurgonak hívja, de ez nem azonos a Vajdaság déli részén található Csurgo nevű településsel.

A kivégzett martonosiakat a töltés melletti lövészárk utolsó bunkerében ásták el. A helyszínen ma sűrű erdő van.

Még ma is félelmetes látványt nyújtanak a martonosi község háza pinceablakai

nokhoz átálló magyarok ebbe a brigádba lépjenek, nem sikerült. Később, 1944 végén Varga István, egykori spanyol polgárháborút megjárt kommunista vetette fel újra, hogy alakítsanak egy magyarokból álló partizánegységet.⁴⁶

A délvidéki magyarok egy része inkább választotta a Petőfi brigádba lépést, mint a meghurcolást, tehát a belépés önkéntes jellege nem volt teljesen igaz. A gyengén felszerelt, gyakorlatilag fegyvertelen brigád az 1945-ös harcokban jelentős veszteségeket szenvedett. A legnagyobb vérvesztéséget az ún. bolmányi harcokban szenvedte el.

A martonosi magyarok közül is beléptek a Petőfi brigádba. A bácstopoljai Helyi Népfelzabadító Bizottság december 6-i igazolványa⁴⁷ engedélyezi az I. magyar zászlóalj martonosi önkéntes tagjainak hazatérését, további parancsig. Kéri a helyi civil és katonai szerveket, hogy ne akadályozzák nevezetteket a hazatérésben. Molnár Menyhért, Kovács István⁴⁸, Sors Péter, Sors Ferenc, Fodor Antal és György Ferenc neve szerepel az igazolásban.

Farkas Nándor⁴⁹ egykori kommunista szerint a magyar kisebbség helyzetében 1944 decemberében történt döntő fordulat. 11-én volt Újvidéken az Egységes Népfelzabadító Front tartományi értekezlete. Erre küldötteket kellett választani, méghozzá magyarokat is. A martonosi népörség elképzelhetetlennek tartotta, hogy a tartományi értekezletre magyarokat is lehet delegálni. Amikor Farkas Nándor járási körútja során Martonoson magyarul szólt a néphez, a helyi Népörség tagjai letartóztatták. Csak néhány órával később, a zentai Városi Parancsnokság közbelépésére engedték szabadon.⁵⁰

A későbbiek során, Tito és a vajdasági magyarok között egy hallgatóságos kompromisszum jött létre. Tito boldogulást engedett a helyi magyaroknak – így lett a magyar többségű Martonoson is a falu első községi elnöke magyar ember: Komjáti Mihály – a délvidéki magyarság pedig „elfelejtette” az 1944/45-ös népirtást. Ez a kötelező amnézia sajnos a mai napig is tart... ■

- 51 Szabo. 216.
- 52 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 83. 1944.
- 53 TLZ. F.109.3.d. dok.277. Broj: 11.
- 54 November 21-én 24 magyart végeztek ki. A gondos szerb jelentés nem felejtette el az áldozatokhoz hozzájárni az október 11-en agyonvert Nemeth József leventekatat.
- 55 Dokumenti iz istorije Jugoslavije. IV. kötet. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača is Drugog svetskog rata. Szerk.: Prof. Dr. Miodrag Đ. Žečević – Jovan P. Popović. Beograd, 2000.
- 56 Helyesen Sáfvány Kálmán.
- 57 Helyesen Fehér Mátyas.
- 58 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 200. 1944.
- 59 Helyesen Sáfvány.
- 60 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 489. 1945.
- 61 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 497. 1944. Uverenje
- 62 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 291. 1944.
- 63 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 122. 1944.
- 64 F.109.3.d. Broj: 240.
- 65 Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a mento rendelet ellenére meg 1945-ben is vannak nyilvános kivégzések és Csurog egész magyar lakosságát – a csecsemőtől az aggastyanig – 1945. január 23-án indították el a járeki haláltáborba.
- 66 TLZ. F.115. Broj: 627. 1944. god.
- 67 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 403. 1944.
- 68 Sajti. 336–337.
- 69 TLZ. F.122. 1944 II. Broj: 761. 1944.
- 70 Nem azonos a háborús bűnnel vadolt Kovács István paprikamalom-tulajdonossal.
- 71 Farkas Nándor Zentan született 1920-ban. A belgrádi, majd 1941 őszétől a budapesti Muszaki Karon tanult. 1943 júniusában letartóztatták, majd 1944 júniusában munkaszolgálatra Erdélybe vittek. 1944 novembereiben tert haza, a zentai járási, majd a szabadkai körzeti népbizottságban és partbizottságban dolgozott. 1952 szeptemberétől a Vajdasági Magyar Kultúratanács elnöke. A Belgrádi Egyetem Jogi Karán diplomázott. 1953–1959-ig az Újvidéki Radio igazgatója. 1959–1962-ig és 1967–1974-ig a Forum vezérigazgatója. Vajdaság Végrehajto Tanácsának alelnöke, a VDSZSZ TV elnökségének tagja, az SZKSZ Vajdasági Tartományi Bizottságának tagja, az SZKSZ Központi Bizottságának tagja volt.
- 72 Matuska Marton: A megtorlás napjai. Forum Könyvkiadó. Újvidék, 1991. 135.